

Лев Биковський

НАША СПІВПРАЦЯ: РИСКИ ДО ПОРТРЕТУ Л. ВИНАРА

(З НАГОДИ ЮВІЛЕЮ ІСТОРИКА)

Літописець історії української науки, зокрема в царині історії, занотує, що численні зусилля українських наукових кіл в Україні протягом XIX і XX століття, заходами російської або польської влади, різних мастей, часто зводилися нанівець. Натомість науково-організаційні зусилля проф. д-ра Любомира Винара в царині української історичної науки започатковані в 1960-их роках у США, не тільки вдалися йому — але безпосередньо причинилися до своєрідного відродження української історіографії на Заході. Те, що не вдалося попередникам, пощастило здійснити д-рові Л. Винареві — створити тяглу нову добу дослідів в українській історичній науці.

Ця надзвичайна подія і тривале досягнення завдячує своє виникнення, діяння і промінювання в українському і світовому вимірі, передовсім виїнятковим здібностям, шляхетній особистості та життєрадісній вдачі нашого організатора наукового життя. Ці прикмети по статі Л. Винара, його безмежна відданість справі, допомогли йому з'єднати гурт добраних співробітників. Ось вже за другої декади, під його вмільим керівництвом, успішно розвивається єдиний український історичний журнал на Заході «Український Історик», розгортає працю Українське Історичне Товариство (УІТ), появляються щорічно його нові видання та відбувається його різноманітна науково-організаційна праця.

Мені пощастило, на заклик організаторів цього наукового руху, від самого початку приєднатися до гурту його співробітників. Продовж нашої понад 23-ох літньої співпраці зав'язалися між нами не тільки спільні науково-організаційні зацікавлення — але й дружні взаємини. Істота їх полягає в тому, що в нас обоїх складники, особистий і науковий, зливалися в одне стремління, часто з перевагою останнього. Він постійно турбувався станом і долею української історичної науки, установами ним створеними та перебігом їхньої діяльності. Я намагався йому в цих справах дещо допомагати. Він також прихильно опікувався моєю письменницькою творчістю.

У поточній відданій праці Л. Винара у розбудові українського наукового життя, часами траплялися різні прикrostі та перешкоди спричинені людьми, які до певної міри не розуміли ролі УІТ і завдання «Українського Історика», як речника української національної історіографії. Це він переживав і у листах до мене часом писав — «Маю вже

того досить...!». Я потішав його, вказуючи на їх тимчасовість і вказував на його місію і успіхи. Також у мене деколи приходили часи депресії, зневіри у свою працю. Тоді Л. Винар мене підбадьорював і писав: «Стара гвардія не може здаватися. Всі песимістичні настрої прошу відкинути! Ви дуже багато зробили і вложили в розбудову українського культурного життя. З цієї свідомости найкраще черпати життєдайні сили. Хоч я не належу до нашої „старої гвардії” — але знаю, що часами сам попадав у зневіру. Вечірні сутіні часто заслонювали сонячні ранки. Отже в цих почуттях Ви не одиниця — але все ж таки по дощі, по бурях — виходить сонце! І я вірю і є глибоко переконаний, що все буде гаразд — лиш не здаваймо позицій».¹ Любомир Винар був і є великим оптимістом і тому його листи мене завжди підбадьорювали.

Назагал підстави і види нашої співпраці усталювалися під час побачень та у нашому листуванні. У своїх науково-організаційних мандрівках д-р Л. Винар завжди знайшов час відвідати мене в Денвері. Ці відвідини часто перетворювалися у справжні довірочні конференції, присвячені різним питанням наукового життя, історії і бібліографії. Обширне листування наше продовжувало і доповнювало їх.

Зі своєї сторони, як уже згадано, я намагався допомагати Л. Винареві у його відповідальній діяльності шляхом розповсюдження відомостей про УІТ і УІ і взагалі про видання Товариства в українській пресі, а також висилав видання УІТ закордон. Часами надсилав йому матеріяли для запроєктованих досліджень. Він не занедбував переглядати мої манускрипти перед друком і служив своїми критичними порадами, часто писав до них передмови. Я в свою чергу висилав для УІ свої причинки, рецензії, статті. Він заохочував мене писати на теми мені приступні на основі моїх архівів, зокрема біо-бібліографічні дослідження і спогади про знаних мені українських наукових і громадських діячів. На жаль, через мій похилий вік і лихе здоров'я, не завжди міг я використати його цінних порад.

Окрім поверховно тут згаданих загальних зарисів нашої співпраці — траплялися під час неї й інші події та види співдіяння. Про головніші бажаю коротко згадати, за бігом часу. Вони свідчать про обсяг і різноманітність нашої співпраці, а також про зчливу настанову Л. Винара до мене і моєї творчости та науково-організаційної діяльності.

Ми зустрілися десь перед 1957 роком. Буваючи в Денвері, Л. Винар відвідував засідання Денверської Групи УВАН. Мав він тоді вже славу здібного історика. Тому я дозволив собі просити його взяти участь у нашій праці, стати членом Групи УВАН і виголошувати час від часу доповіді на теми, над якими він працює. Д-р Л. Винар погодився і продовж 1957—1965 рр. виголосив шість доповідей.² Саме під час тих до-

¹ Лист д-ра Л. Винара до Л. Биковського від 29. 5. 1970.

² На форумі Денверської Групи УВАН Л. Винар виголосив такі доповіді: «До питання зв'язків України з Англією за часів гетьмана Богдана Хмельницького» (10. 8. 1957); «Проблема об'єктивізму в історичному досліді» (12. 8. 1961); «Ранні роки Андрія Войнаровського» (12. 8. 1961); «Постання

повідей ми мали нагоду краще пізнатися. Але справжнє зближення між нами наступило щойно 1962—1965 роках, коли Л. Винар проживав у Болдері, Колорадо, де викладав і завідував бібліотекою суспільних наук при Колорадському університеті. Протягом того часу він мене часто відвідував в Денвері. Під час цих побачень виявилось, що зустрінулися двоє світоглядowo співзвучних осіб. Тоді я запізнався з його друкованими працями, присвяченими історичній і бібліографічній тематиці. Д-р Л. Винар, тоді видатний український молодий історик, жив і діяв у «службах українській історичній науці» з особливим зацікавленням добою козаччини. Був він під впливом головно Михайла Грушевського, Олександра Оглоблина та інших визначних істориків. Окрім того був він професійним бібліографом і книгознавцем і досліджував історію української книги та видав декілька бібліографічних довідників англійською мовою.³ Як книгознавець, я жив і діяв у «службах українській книжці» і був під впливом Ю. Меженка та інших видатних бібліографів. Також я цікавився українською історією в обсязі південно-східньої теорії розвитку українського народу. Отже зустрілися ентузіясти української історії і книгознавства. Ми мали спільні академічні зацікавлення.

З наших зустрічей і обміну думками виникли самі собою й підстави та напрямні дальшої плідної у наслідках співпраці на довгі роки. Ця співпраця сприяла продовженню діяльності Українського Бібліологічного Інституту, який оснував Л. Винар, початку видання «Українського Історика» і заснуванню Українського Історичного Товариства у 1965 році, а також здійсненню багатьох спільних задумів та починань, про що буде мова згодом.

Як прихильник української історичної науки, заходами д-ра Винара, я вписався в УІТ, став членом ревізійної комісії Товариства, публікував свої праці в серії видань УІТ, допомагав фінансово і поширював видання і відомості про УІТ по Америці й поза її межами.

Наприкінці 1965 року д-р Л. Винар виїхав у Бовлінг Грін, Огайо, але даліше залишився членом Денверської Групи УВАН. Відтоді ми

української козаччини і Дмитро Вишневецький» (24. 11. 1962); «Максим Перебийніс (Кривонос) — трибун української черні» (16. 11. 1963); «Творчість проф. д-ра Олександра Оглоблина» (20. 3. 1965). Докладніше про діяльність УВАН в Денвері у нашій праці *20 літ науково-організаційних зусиль на Заході США (Денверська Група УВАН) 1954—1974*. Денвер, Колорадо. 1974, стор. 22, 29, 30, 32, 25.

³ Див. «Вибрана бібліографія Любомира Винара», *Вісті УВАН*, ч. 1. 1970, стор. 63—67. У тому часі Л. Винар був автором ряду поважних досліджень, з яких згадаємо *Андрій Войнаровський. Історичний нарис*. Мюнхен, 1962; *Історія українського раннього друкарства*. Чикаго, 1963; *Князь Дмитро Вишневецький*. Мюнхен, 1964; *С. Гаррісон Томсон: Біо-бібліографія*. Колорадський Університет, 1963 — англійською мовою; *Історія. Бібліографічний довідник*. Колорадський Університет, 1963 — англійською мовою. Крім окремих монографічних досліджень, Л. Винар був також автором ряду журнальних статей і критичних рецензій.

тримали постійний кореспонденційний зв'язок, а також час від часу відбували наші побачення.

У 1966 році я продовжував свої студії присвячені д-рові Юрієві Липі. Заходився, між іншим, над збиранням Липіяни. Вона складалася з дрібних причинків, листування, документів та інших джерельних матеріалів. Любомир Винар взяв участь у цій праці й ми у відносно короткому часі зібрали біля 37 позицій. Від січня 1967 року, за ініціативою Л. Винара, зачав появлятися «Бюлетень УІТ» — призначений для членів Товариства. Редактором бюлетеню і видавцем став д-р Р. Климкевич. На прохання нашого історика я став співробітником даного видання і містив у «Бюлетені» дописи й інші матеріали аж до 1972 року, коли це цікаве видання перестало виходити. У тому часі д-р Л. Винар запропонував мені взяти на себе представництво «Українського Історика» на Західню Америку і цю працю я виконую до сьогодні. Як бачимо в тих роках моя співпраця з Л. Винаром ще більше скріпилася і ми зосереджували нашу увагу на розбудову УІТ і УІ.

Тепер декілька слів про ставлення д-ра Л. Винара до моїх праць і творчості. У тому часі я докінчив і зголосив до друку в серії видань УІТ дві книжки споминів: «Від Привороття до Трапезунду» і «Книгарні, бібліотеки, академія». Д-р Л. Винар прихильно пішов мені назустріч в цій справі. У відносно короткому часі дві праці появилися у серії УІТ «Мемуаристика». Треба зазначити, що ця серія, як опісля згадував Л. Винар, появилася саме через мої спомини.

Д-р Л. Винар також заопікувався моєю автобіографією «У службах українській книжці». Він переглянув машинопис, зробив свої завваги і написав передмову. Також він погодився видати цю працю з рамені Українського Бібліологічного Інституту. Тут треба підкреслити, що д-р Л. Винар, не зважаючи на його переобтяження різними обов'язками, завжди знаходив час на заохочення мене до викінчення моїх рукописів і служив своєю радою. І так за його сугестією, я став друкувати біо-бібліографічні нариси та спомини про ближче мені знамих громадських і наукових діячів. Перший причинок з цієї серії був присвячений проф. М. Міллерові і появився в «Українському Історіку», а згодом окремою відбиткою. Також, у тому часі, Л. Винар позитивно відгукнувся на мої інші твори: «На кавказько-турецькому фронті. Спомини з 1916—18 рр.»; «В. Кузів і М. Грушевський. Взаємовідносини. 1921—1927». На цю останню працю появилася його рецензія в УІ за 1969 рік.

У 1969 році Л. Винар переїхав з Бовлінг Гріну до Кенту, де викладає на Кентському Стейтовому університеті. Наша переписка і зустрічі далі продовжувалися, а співпраця затіснювалася.

Для розвідок Л. Винара, я став розшукувати, на його прохання, рідкісну автобіографію Михайла Грушевського з 1926 року, а також надсилав йому різні матеріали до теми «Історія української науки на чужині» та «Історії українців в Америці». Також надсилав йому матеріали до запланованої «Історії української бібліографії». Пригадую, що д-р Л. Винар, зрадів дуже, коли одержав автобіографію Грушев-

ського, яка саме за його редакцією появилася на сторінках «Українського Історика». Треба згадати, що він вже довгі роки досліджує життя і діяльність М. Прушевського і видав багато праць присвячених нашому найвидатнішому історику.

У 1971 році (24—27 березня) відбувся в Денвері черговий з'їзд Американської асоціації для поширення слов'янських студій (ААСС) зі значною участю українських науковців. Заходами УІТ була влаштована виставка книжок з українознавчою тематикою, а також відбулася англомовна сесія УІТ на з'їзді ААСС і конференція Товариства в приміщенні Денверської Публічної Бібліотеки. Я взяв участь у згаданих конференціях як також придбав приміщення для відбуття українськомовної сесії в публічній бібліотеці, яка була присвячена обговоренню «Стану й перспектив українознавчих студій в США і Канаді». Одним із доповідачів був д-р Л. Винар і ми мали нагоду знову зустрітись і обмінятися думками про діяльність УІТ і дальший розвиток «Українського Історика».

22 березня 1972 року помер проф. В. Міяковський, директор Музею-Архіву УВАН, видатний вчений, якого я уважав своїм «вчителем» у ділянці науково-організаційної праці. У зв'язку з цим, УВАН запланувала видати «Збірник на пошану В. В. Міяковського» за редакцією д-ра Марка Антоновича. Перед тим я вислав до редактора «Українського Історика» мій спогад «Мої зустрічі з В. В. Міяковським». Ці спогади, за обопільною згодою, Л. Винар передав до згаданого збірника.

У листопаді вийшла моя автобіографія «У службах українській книжці. Біо-бібліографія, 1895—1972», частина I (Денвер, 1972. 275 стор.) з передмовою д-ра Л. Винара. У «Післяслові» я зазначив, що особливо «дякую проф. д-рові Л. Винареві за постійне заохочування до уложення цієї праці, за перегляд манускрипту, збагачення його передмовою й включення в серію видань УБІ».

У роках 1973—1974 проф. Л. Винар отримав наукову стипендію для збирання матеріалів до історії українців в Америці. У цій цілі відвідав чимало українських громад у США, а також завітав до Денверу. Ми мали нагоду обговорити деякі науково-організаційні справи. В наслідок наших розмов я опублікував в «Українському Голосі» обширну статтю «У боротьбі за українську історичну пам'ять. Про організаційно-наукову діяльність УІТ, 1963—1973», а також написав коротку статтю «Мемуаристика на сторінках Українського Історика».⁴ Треба пригадати, що УІТ проголосило 1973-й рік ювілейним роком «Українського Історика», в якому відзначено 10-ліття нашого єдиного вільного історичного журналу.

⁴ Лев Биковський. «У боротьбі за українську історичну пам'ять», *Український Голос* (Вінніпег), чч. 26 до 29 1973; «Мемуаристика на сторінках УІ». *Український Історик*, ч. 1—3, 1974, стор. 173—175. Взагалі у тому часі ми старалися спопуляризувати ідеї УІТ серед ширших кругів українського громадянства.

Рік 1974-й був виповнений нашими обопільними клопотами. Д-р Л. Винар даліше працював над розвідкою про українське наукове життя в США і його початки. Я йому надсилав різні матеріяли, а зокрема інформації про д-ра Ол. Сушка і засновану ним перед Другою світовою війною в Чикаго Українську Академію Наук. Д-р Л. Винар завжди підкреслював потребу систематичного і обширнішого опрацювання українського життя в США, а зокрема діяльності українських наукових установ на тому терені.

У 1974 році в Єрусалимі помер проф. д-р Соломон І. Гольдельман і я повідомив проф. Л. Винара, що маю майже готову розвідку про його життя і діяльність, як також опрацювую розвідку про «Життя, діяльність і творчість Ю. Липи, 1900—1944». Також я згадав, що викінчу розвідку «20 літ науково-організаційних зусиль на Заході США». Всі ці проекти д-р Л. Винар одобрив й допоміг мені в оформленні останньої публікації про українське наукове життя. У післяслові я згадав, що публікація виникла спільними зусиллями, передовсім Любомира Винара, який постійно підтримував автора на душі й заохочував його до науково-організаційної діяльності.⁵ На цю працю появилася прихильна рецензія Л. Винара на сторінках УІ, який прихильно підкреслив, що в нормальних умовах ця праця повинна була явитися з рамені УВАН.

У 1976 році вийшла у світ моя монографія «С. І. Гольдельман, 1885—1974». Це було біо-бібліографічне дослідження над яким я працював від 1965 року. Згодом я розпочав складати скорочення з цієї розвідки. Воно мало бути видане в англійській мові з дотації вдови Мір'ям Гольдельман, яка проживала в Єрусалимі. Закінчивши скорочення, я став шукати видавця — але це було майже безвиглядне — видання не було комерційного характеру і тому не було охочих видати цю працю. Цей стан тривав до кінця 1976 року. Д-р Л. Винар довідався про моє скрутне становище з виданням праці про Гольдельмана в англійській мові і запропонував видати її під фірмою УІТ. Я охоче пристав на це і в січні вислав йому машинопис праці. Відтоді увесь тягар з перекладом і виданням згаданої праці перебрав на себе Л. Винар, який був обтяжений різними іншими обов'язками і зобов'язаннями.

З ініціативи д-ра Л. Винара, від липня 1977, я розпочав працю над бібліографічною розвідкою «Українські книгознавчі періодики й збірники першої половини ХХ ст.», а також за його порадою зачав готувати «Матеріяли для майбутньої української енциклопедії книгознавства». Обидві ці праці увійшли у серію видань Українського Бібліологічного Інституту — і тут знову ж допоміг своїми уважливими порадами наш історик.

Десь наприкінці літа Л. Винар відвідав мене в Денвері. Ми обговорювали справи перекладу праці про Гольдельмана. Також він оглянув

⁵ Лев Виківський. *Двадцять літ науково-організаційних зусиль на Заході США*. (Денверська Група УВАН) 1954—1974. Звідомлення. Денвер, Український Бібліологічний Інститут, 1974, 79 стор.

підготовлені розвідки з ділянки книгознавства й подав цінні поради відносно їхнього оформлення. На переломі 1978/79 рр. мої книгознавчі праці були закінчені і в «післясловах» я знову ж дякував д-рові Л. Винареві за заохоту й його дружні поради. Отримавши мої публікації, він писав: «Хочу Вам щиро подякувати за надіслання нової праці (мовиться про Матеріяли для енциклопедії книгознавства. — Л. Б.). Це видання буде допоміжне при опрацюванні енциклопедичного довідника, зокрема історії української бібліографії. Дуже тішуся, що Ваша праця появилася, без огляду на пропуски, вона виконає свою місію».⁶ Одночасно він зазначив, що «одна людина вчинила те (в ділянці українського книгознавства. — Л. Б.), на що не спромігся гурт бібліотекарів на чужині».

Наступний рік приніс нові питання, пов'язані з англійським перекладом праці про Гольдельмана та іншими організаційними справами УІТ. У своїх листах Л. Винар згадував про його задум видання «Словника українських істориків та дослідників допоміжних наук» і просив надсилати йому біо-бібліографічні матеріали, які відносилися до наших дослідників. Тут треба також згадати, що від 1973 року він інтенсивно працював над *Атласом української історії*, який появилася з початком 1981 року за його редакторством і за авторством д-ра І. Теслі й Е. Тютька. Він дуже денервувався, що цей перший атлас історії України вийшов із значним запізненням.

Зі своєї сторони я повідомляв Л. Винара про започаткування розвідки-спогадів «Моя чехословацька доба, 1922—1928», у трьох частинах та закінчення нарису про Юліяна Талько-Гринцевича, призначеного для друку в «Українському Історику».

Рік 1980 відзначився затісненням нашої співпраці відносно організаційних справ Товариства. Я очолив Номінаційну Комісію для вибору нової управи УІТ і часто думав про майбутню діяльність нашого товариства. Також у липні 1980 року вийшла в світ англійська праця про Гольдельмана, яку редагував Л. Винар. По традиції, я просив УІТ зацікавитися її поширенням і Товариство одержало половину накладу видання на видавничий фонд.

Тут треба згадати, що моя первісна праця про проф. С. Гольдельмана українською мовою була енциклопедичного характеру, пасивного типу. Д-р Л. Винар зайнявся оформленням праці, написав передмову і перетворив видання у твір динамічний. У передмові він у стриманому науковому тоні накреслив програму студій доби української революції 1917—1920 рр., а також зупинився над питанням дослідів українсько-жидівської співпраці у тих роках. Він додав новий розділ «документів», які відносилися до цієї важливої проблематики. І так наслідком його праці над оформленням даного видання він поволі з первісного редактора перетворився в її співтворця. Під час відвідин д-ра Л. Винара Денверу літом 1980 року він піддав думку створити фонд ім. проф.

⁶ З листа Л. Винара до Л. Биковського від 20. 1. 1979.

Гольдельмана при УІТ для досліджування українсько-жидівських зв'язків. На цю ціль можна було б зужити решту фондів, які залишилися після видання цієї праці.

На році 1980-му бажаю закінчити мою коротку розповідь про співпрацю з нашим істориком. Вона була настільки обсяглою, глибокою, різноманітною і довголітною, що годі змістити усі її важливіші аспекти у цій статті. Тому ми обмежилися тільки поверховними зарисами загальних і спеціальних прикладів нашої співпраці протягом багатьох років. Поданий матеріал має не тільки теоретичне, ювілейне призначення. Він також може бути помічним при писанні д-ром Л. Винарем праці про історію української науки на чужині, а також допоможе майбутньому дослідникові повніше зрозуміти діяльність і стиль праці нашого видатного історика.

Наразі годі робити остаточні підсумки нашої співпраці — вона триває даліше.⁷ Тут треба лиш зазначити, що наша співпраця не була відокремленим явищем від загального руслу українського життя на чужині з його тіннями і світлами. Вона виповнювала лише частку його діяльності на науковому відтинку. Була вона частиною загальних зусиль будувати святиню української культури і науки.

А тепер, з нагоди ювілейного святкування і за минулу, сучасну й майбутню нашу співпрацю сердечно тисну дружню руку д-ра Любомира Винара.

---

⁷ Д-р Л. Винар, як чудовий організатор праці, завчасу подумав про продовження нашої співпраці в 1981 році в двох напрямках: історичному і книгознавчому. В історичній ділянці передбачається друк моєї праці про проф. Ю. Талько-Гринцевича в УІ, а в царині книгознавства мається на увазі продовження моєї автобіографії «У службах українській книжці», т. II, за роки 1972—1980, з передмовою д-ра Л. Винара.